

JSSN 1036—7064

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1988

ИЮНЬ

6 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

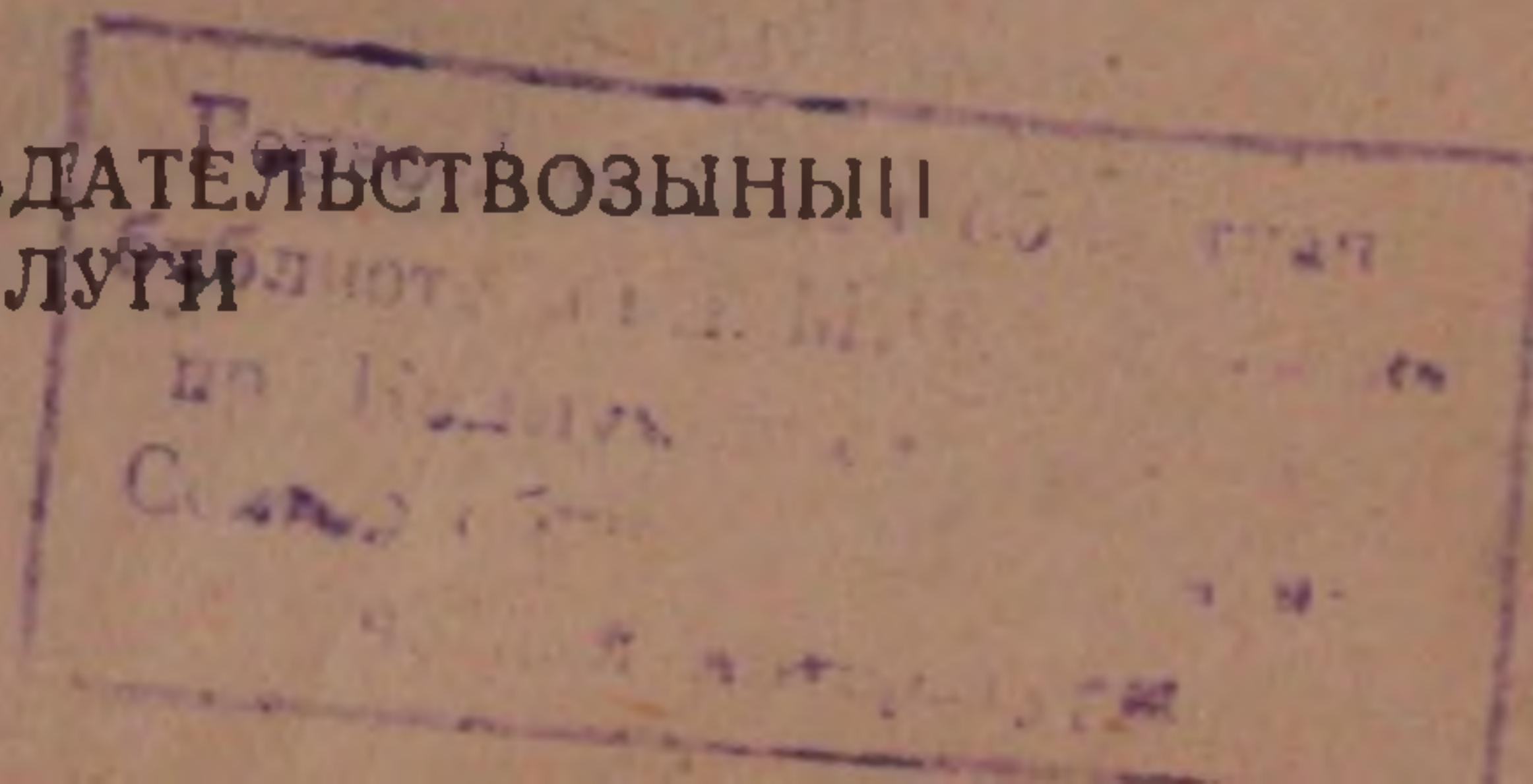
**КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги**

1988 j.

июнь

6 №

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БОЛУҢ

БАЖАЛЫКТАР

Жаныртулардын идеологиязын — кўнўн сайынгы ишке	3
Партком јаны айалгада	11
Жанырта тўзўш лў телекей	19
Американын экономиказы	33

СОДЕРЖАНИЕ

Идеологию перестройки — в жизнь	3
Партком в новых условиях	11
Перестройка и мир	19
Экономика США	33

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

редакционная коллегия

Подписано в печать 15. 06. 88. АН 14109. Формат 60×84 1/16.
Усл. п. л. 2,09. Уч.-изд. л. 2,0. Тираж 300. Заказ 2583.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700. г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36,
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

ЖАҢЫРТУНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЗЫН — КУНУҢ-САЙЫНГЫ ИШКЕ

Партия ла совет улус «Демократия көп болзын, социализм көп болзын» деген кычырула орооннын бастыра жүрүминде ле керектеринде жаан жаңыртулар баштадылар.

КПСС-тин Төс Комитединин быжыл февраль айда өткөн Пленумы жаңырта төзөштин жаан учурлу сурактарынын бирүзин — совет школдордын ижин шүүп көргөн. Пленум жаңырта төзөшти идеологический ишле жеткилдеери керектинде КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы нөк. М. С. Горбачевтын куучыны аайынча аңылу жөп жараткан.

Төс Комитеттин Пленумы совет школдордын ижинин бүгүнгү айалгазын ончо жаанына шүүп, једип алган једимдерди јолду темдектейле, олордын ижинде бар једикпестутактарга бастыра эл-јоннын ајарузын ууландырбаганча, үредүнин бирлик системазын чокемдап төзөбөгөнчө, мында жаан жаңыртулар эдерге күч болор деп түп-шүүлте эткен.

Бу түп-шүүлтеле, анайда ок нөк. М. С. Горбачевтын куучынында айдылганыла башкарынып, КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын быжыл 20 майда өткөн Пленумы бистин областьта школдордын ижин жаңырта төзөп турганын, үредүнин кемин ле Туулу Алтайдын социально-экономический өзүминде албаты үредүзинин јерин ле учурын шүүшкен.

Эмдиги өйдө бистин областьта бар текши үредүлү 190 школдо 33 муннан ажыра балдар, 6 профтехучилищеде — 2200 үренчик, аңылу орто үредүлү 5 училищелерде ле техникумдарда — 2100 үренчик, педагогический институтта — 1600 студент үренет.

Үредүнин материально-технический аргалары тыгыйт. 21 баштамы школ — сегисјылдык, 8 сегисјылдык школдор орто үредүлү боло бердилер. Эки мунга шыдар балдар алты јаштан ала үренип баштаган. Албаты үредүзинин учреждениелерин тыгыдарына чыгымдар 7 миллион салковой

го көптөгөн. Үредүнийн кемн бийиктеди, чындыйы жаранды. Калганчы жылдарда алтай школдорго жаңы программа аайынча 21 учебник, үредүге болушту 24 бичик белетейле, кепке базып чыгарган.

Туулу Алтайда пединститутта, техникумдарда, училищелерде ле школдордо 3800 үредүчи иштеп јат. Олордын кажы ла бежинчизи — коммунист.

Партийный комитеттер школдордогы баштамы парторганизациялардын, педколлективтердин ижин тереңжиде шиндеп, јакшы иштеерге кичеенип турган үредүчилерге јөмөлтө эдип, балдарды үредип тазыктырар јайалтазы өгжип јаранарына болужып, јадын-јүрүминин ле иштенер айалгазы јакшы болзын деп кичеенгилейт. Үредүчилерле партиянын Кош-Агаштагы ла Кан-Оозындагы райкомдоры ла райисполкомдор аайлу-башту иштеп турганын темдектеерге јараар.

Је оныла коштой бистин областьта школдо реформа эдер иш јылбай турганы, албаты үредүзинин системазында једикпестер астабай турганы КПСС-тин обкомынын пленумында эткен докладта (докладчик — партиянын обкомынын качызы нөк. Алушкин Б. К.) ла айткан куучындарда темдектелди.

Школдордо јылдын ла үредүчилер једишпей јат. Бу өдүп јаткан үредүлү јыл башталган күнде 430 үредүчи једишпеди, ол тоодо: Көксуу-Оозы райондо — 116, Шебалин райондо — 68, Турачак райондо — 55 үредүчи јок болгон. Онон улам көп школдордо өскө ороондордын тилдерине, музыкага үретпей јат. Иштин урокторын специалист эмес улус өткүргилейт.

Үредүчилер токынап иштеп болбой турган төс шылтак — квартира јок болгоны. Школдордын башкараачы ишчилери улай ла солынып турганы — јаан једикпес. Көп школдордо балдар бадышпай барды. Бар школдордын 10 процентинде үредү өткүрер арга јок, эскирген. Школдордын 40 процентинде спорттын залдары, 30 процентинде — иштин урокторын өткүретен мастерскойлор јок. Чой, Улаган, Ондой райондордо школдордын материальный аргалары анчада ла уйан. Шебалин райондо калганчы 13 јылдын туркунына бир де орто эмезе сегисјылдык школдын туразы тудулбады.

Албатынын үредүзинин төс задачазы — совет улустын јиит үйезин иштеңкей эдип үредип тазыктырары. Областьта калганчы јылдарда үренчиктерге иштенетен 640 јер јазалып белетелди, эки үредү-производственный комбинат иштеп туру. Үренчиктерден 65 производственный бригада, агаш кичееп өскүрер 28 отряд төзөлгөн. Ончо бригадаларга

иштейтен јер көстөп берген. Олордын 80 проценти колхозтордын ла совхозтордын хозрасчет аайынча иштеп турган бригадалары болуп чотолот.

Бистин областьта үренчиктердин производственный бригадаларынын эн артыктары — Кызыл-Өзөктөги, Паспаулдагы, Чаргыдагы, Кенидеги орто школдордогы бригадалар. Үренчиктердин бригадаларынын ижин јакшы тӱзӱри учун крайда элбеген социалистический мӱрӱйднн итогтары аайынча бистин областька крайисполкомнын, крайсовпрофтын ла ВЛКСМ-нин крайкомынын улалып јүрер Кызыл Маанызы берилген.

Бу иште једикпестер база көп. Кезик хозяйстволордын башкараачылары, темдектезе, Барагаштагы совхозтын (директоры нӱк. Казанцев И. Е.), «Подгорный» совхоз-техникумнын (директоры нӱк. Бухарин С. В.) башкараачылары бис хозрасчетко көчкӱнис деп шылтактанып, школдо, үренчиктердин бригадалары керегинде чек кичеенбей бардылар.

Кош-Агаш райондо XXI партсъездтин адыла адалган колхозто (председатели нӱк. Кордоев П. И.) үренчиктердин бригадазы колхозтын ижине чаптык эдип турган деп шӱӱп, ологго јакылта бербей, башкарбай, болушпай турулар. Специалисттер школдо чек болбой јат. Онын да учун школы божоткон балдардын бирӱзи де јурт хозяйствонын специаль-нозын аларга кӱӱнзебеди.

КПСС-тин Тӱс Комитединин Пленумы школдордо национальный эки тилле үренерине анылу ајару эткен. «Тӱрӱл тил керегинде, оны јарандылары ла орус тилди үренип би-чип алары керегинде кичеенери кыйалта јок керектӱ боло берди. Кажы ла албаты куучындаган тили — бистин текши байлык-јӱӱжӱбистин айрыбайтан бӱлӱги болуп јат. Онын учун тил керегинде суракта албан болбос учурлу, бирӱзин кӱдӱрип, экинчизин кызып турарга јарабас. Балдарды кандый тилле үренетенин ада-энези бойынын кӱӱннле талдап алар арга бербегени национальный суракта демократияны буска-ны». Анайда Пленумда нӱк. Е. К. Лигачевтыг докладында айдылды.

Бистин областьта алтай ла казах улусту јурттарда СССР-дин Конституциязы аайынча балдарды ада-энелери кӱӱнзеген тилле үредип јат.

Туулу Алтайда бар бастыра школьниктердин үчинчи үлӱзинин көби 81 национальный школдо орус эмес школдордо үредӱ ӱткӱретен бирлик план аайынча үренип јадылар. Алтай тилди ле литератураны үредери озочыл совет наука аайынча тӱзӱлгӱн.

Je школдордо национально-орус тил болотон ээжи јетире бүткелек. Балдар бойынын төрөл тилип үренбей турган школдор бар. Андый айалга табынча түзедилип јат. Јаңыс ла быјылгы јылда база үзеери 12 школдо алтай тилди үренери башталган. Горно-Алтайск городто алтай ада-энелердин күүнзегени аайынча областной национальный орто школдо баштапкы класс ачылды. Эмди бастыра бу сурактарды кажы ла јуртта, школдо, микрорайондо шүүжип јадылар. Үредүлү јаңы јыл башталарга јетире јарталар.

Ортозында јуртап јаткан албатынын тилин, культуразын, ээжи-јаңын билип алары — кажы ла совет кижининг интернациональный кереги, бой-бойын јакшы ондошконы, бастыра албатылардын ортодо најылык ла карындаштык болгоны деп, Төс Комитеттин Пленумында айдылган. Ого алтай ла казах тилдерди орус тилле түңей үренип аларына ајару эткенинен јаан јөмөлтө болор. Городтын, Майма, Шебалин ле өскө дө райондордын школдорында школьниктер акту бойынын күүниле алтай албатынын тилин, литературазын ла культуразын үренери башталды.

* * *

КПСС-тин Төс Комитедининг февраль айдагы (1988 ј.) Пленумынын документтеринде, Михаил Сергеевич Горбачев-тын куучынында јаңыртулар эдер иштинг идеологиязынын төс сурактары јарталган.

Јаңырта төзөштинг ончо сурактары — албатынын үредүзинде реформа эдери, хозяйствоны башкарарын јарандыры ла научно-технический өзүмди түргендедери, демократияны ла јарлу болорын элбедери, эрчимдү социальный политика өткүрери, партийный башкартунын эмдиги өйдөги јаңы эп-сүмезин тузаланары ла өскөзи де — ончозы улустын сагыш-шүүлтезине ле кылык-јаңына чоком ууламјы берип јат.

Мындый айалгада јаңырта төзөөр ишти идеологический јеткилдеер задача баштапкы јерге тура берди. Ишкүчиле јаткандардын политический культуразы тынгыганыла, улус ончо јаңынан тең өскөниле, идеологический иштинг жүрүмле колбуларын тынгытканыла кожо кижининг учуры бийиктеер. Коммунисттер, агитаторлор оны јаантайын билип жүрер керек.

Идеологический ишти јаңырта төзөөри јаңынан партиянын Ондойдогы райкомынын ижи керегинде ле ас члендерлү партийный организацияларла партиянын Горно-Алтайск-тагы горкомы иштеп турганы керегинде сурактарды бу

јуукта КПСС-тин обкомынын бюросында шүүжерде, көп тутактар табылган.

Ас тоолу баштамы парторганизацияларда жаңыртулар болуп турганы билдирбейт, фермаларда ла ыраак турлуларда, оок јурттарда улустын ортодо јартамал иш јаранбайт. Олордогы парторганизацияларда демократия элбебеген. Откүрип турган идеологический иш улустын эдип турган чокым ижиле колбу јок. Онын учун јартамал-политический иш өзүмдү эмес. Партийный ишти пландаарында, јуундар беле-теп өткүреринде жаңыртулар јок.

Андый да болзо, областьтын партийный организациясында, башкараачы ишчилердин демократия элбей берген ай-алгадагы ижинде баштапкы ченемел јуулып јат.

Јакару берип, кезедип башкараар эп-сүме табынча астап туру. Онын ордына ишчилерди экономический јилбиркедип иштедери тыгып баштады.

Научный көрүм-шүүлте јеткилдейтен төс аргалардын бирүзи — ишкүчиле јаткандардын марксистско-ленинский үредүзи. Политический үредүни жаңырта төзөөринде эрчимдү туружып, улустын теоретический билгирлерин бойынын ижинде тузаланарына темиктирип турган коммунисттер областьтын партийный организациясында көп. Олордын ортодо пропагандисттер Кахтунова Людмила Николаевна — Ондой райондо Карл Маркстын адыла адалган колхозтын баш экономизи; Ражева Галина Ивановна — Горно-Алтайскта калаш быжыраар заводтын директоры; Мухтасыров Пионер Солтонович — Кош-Агаш райондо «40 лет Октября» колхозтын баш бухгалтери; Клокова Таисья Михайловна — Кан-Оозы райондо Талицадагы совхозтын баш экономизи; Соличева Лилия Аглиевна — Турачак райондо Иогачтагы больницынын баш врачы; Усова Алла Николаевна — Көксуу-Оозы райондо Амурдагы орто школдын директоры; Булавин Анатолий Иванович — Майма райондо «Чуйское» ОПХ-нын директоры ла өскө дө коммунисттер. Партиянын горкомында ла райкомдорында пропагандисттердин јаантайын иштеечи семинарларынын ижи јаранып туру.

Көп тоолу партийный организацияларда политический ле экономический үредүни жүрүмнин бүгүнгү некелтелерине јарагадый эдип төзөп өткүретен ченелтелер болуп туру. Улустын ижи аайынча фермаларда, участоктордо 54 комплексный школ, Чыңдыйдын 17 группазы, јашөскүрим политический сурактар аайынча блааш-тартыш өткүретен 15 клуб төзөлдү. Уренип турган улустын јилбүлери түнөй болордо, үредүнинге кеми бийик болорын көргүзөт.

Андый да болзо, бүгүн областта парторганизациялар политический үредүни жаңы некелтелер аайынча жагырта тзөйлө, иште жакшы једимдерге једин алды деп чокым адаар арга јок. Уренип турган улустың шүүлтезин угуп, иште тузаланары уян тзөлгөн. Кезик райондордо, партийный организацияларда үредүни улустың текши үредүзининг кеми аайынча тзөөрин кичеебей турулар. Пропагандисттердин ижинде болорзынып отуратаны јоголбогон. Пропагандисттерди белетееринде, олардо иштеп турганында једикпестер көп. Обществоны јарандыраарында озочыл ченемелди таркадары элбеде тзөлгөлөк. Кажы ла школдо, семинарда производство жаңы эп-сүме, пропагандисттин ченемели јуулатан лаборатория болор учурлу.

Политический пропаганда ла агитация өткүрсечилер ижин жагырта тзөөринде ичкери јылбай турулар. Улус соныркап ла јилбиркеп уккадый беседанан, докладтан ла лекциядан туза ас. Агитацияда көп нургуны ишкүчиле јаткандардың коллективтерининг једимдерин, једикпес-тутактарын, эдетен ижин көргүскени једимдү болор. Майма, Ондой райондордо көргүзүлү агитацияны жагырта тзөштинг задачарына ла некелтелерине учурлап баштаган болзо, Кош-Агаш, Улаган, Чой райондордо политический агитациянын жаан учурлу бу эп-сүмезине ајару ас деп айдар керек.

Лекция кычырар ишти аайлу-башту эдери, лекциялардың чындыйын јарандыраары јанынаг иш көндүкти. Је эмди де кычырып турган көп лекциялардың кеми јабыс, улус оларды јилбиркеп укпайт. Кезик лекторлор лекция кычырбай бардылар. КПСС-тин Төс Комитедининг Пленумынын некелтелери аайынча лекциялардың тематиказын жагыртар, учурын өскөртөр, лекция кычыраарына ла политический докладтар эдерине жагыртулар эдеринде эрчимдү турушкан жаңы улусты кожор керек.

Лекциялар ажыра жагырта тзөштө јуулган ченемелди, жаңы эп-аргаларды таркадар задача туруп јат. Темдек эдип, улус бойына тура тударын көптөдөр ишти алалы. Көксуу-Оозы райондо эки бешјылдыктың туркунына улус бойлорына 5 мунг квадратный метр тура туткан. Коштой турган Кан-Оозы райондо үч катап көп тудулды. Ненинг учун андый дезе, Кан-Оозы райондо јурт Советтердинг председателдери, колхозтордың ла совхозтордың башкараачылары тура тударга турган улуска кредит-акча берерине јөмөлтө эдип, агашла, тура тударга керектү өскө дө материалла, техникала болужып јадылар.

* * *

Бистинг ороондо национальный колбулар јанынан сурактарда ончозы чике, бойынын кеминде болгоны керегинде айдып туратаны јастыра деп, КПСС-тин XXVII съездинде темдектелген. Бу суракты КПСС-тин Төс Комитедининг Пленумында шүүжер.

Нациялардын ортодо колбуларда коомой, совет јүрүмге, социализмнин ээжилерине јарабас керектер кезик јерлерде ненин учун болуп турган бастыра шылтактарды коммунисттер чике ондоп турар учурлу.

Эмдиги өйдө социально-экономический өзүмди түргендеткени, бастыра јүрүмди јаңыртканы ажыра национальный колбуларды јарандырап задача туруп јат. Бу задачаны бүдүрерде ишкүчиле јаткандардын кажы ла коллективинде план аайынча чокым ууламјыла иште, кылык-јанда, культурада совет јүрүмнин ээжилерин тыныдар, улусты најылык болорына ла интернационализм, националистический пропагандага јөпсинбес эдип тазыктыраы керектү.

Партия Улу Ленининг кереес јакылталарыла башкарынып, национализмге эмезе шовинизмге јайылбайтан быжу арга—бастыра нациялар тең праволорлу болгоны керегинде классовый шүүлтеле башкарынар, јаңыс ла бойынын нациязы керегинде сананар эмес, а бастыра нациялардын јилбүлерин неден де бийик тургузар керек деп айдып туру.

Нациялар ортодо колбулар, албаты-калыкты интернационализмге ле патриотизмге тазыктырап сурактар парторганизациялардын ајарузында јаантайын турар учурлу деп, КПСС-тин Төс Комитедининг февраль айдагы Пленумында айдылган. Интернационализмге ле патриотизмге тазыктырап задачаны үредүчилер школдо балдар үредерде бүдүрер учурлу. Политический үредүнинг системазында ол јанынан ағылу курс өткүрер керек.

Бу иште художественный интеллигенциянын — бичинчилердин, јурукчылардын, композиторлордын аргалары сүрөөн көп.

* * *

Улустын текши культуразын көдүрбегенче кылык-јанды јарандырып болбос, демократияны ла јарлу болорын элбедерге күч. Оныла колбой культуранын керектерин башкарында не өскөлөнди? Тын өскөлөнгөни ас. Партийный организацияларда өдүп турган јуундарда улустын культуразын

бийиктедер сурактар турбай јат. Андый сурактарды партийный комитеттердин бюросында, пленумдарда шүүшпегели удаган. Совхозтордын, колхозтордын ла промпредприятнелердин башкараачы ишчилери производството керек јок чыгымдарды астадып турус деп, культурага ла спортко акча бербей, культпросветишчилерди ле спорттын башкараачыларын керек јок дейле, иштег чыгарып турганы учурайт.

Культпросветучреждениелердин алтан процентинде аңылу үредүзи јок улус иштеп јат. Чой, Көксуу-Оозы, Шебалин, Турачак райондордо иштеер улус јок бололо, клубтардын ла культуранын тураларынын 30 проценти беш ай иштебеди.

Идеологический ишти социально-экономический задачаларды бүдүрериле колбулу өткүрери керектү. Экономический жаңыртулар эдери — јаан учурлу политический задача. Ол текши эл-јоннын, коллективтин ле кижинин јилбүлерин бирлик эдип колбоштырар јол.

Кажы ла кижиле алдынан иштеери, јартамал-политический иште кажы ла кижиге једери керегинде партиянын XXVII съездинин некелтелери бүгүнг кünde анчада ла јаан учурлу боло берди.

Башкараачы ишчилер, коммунисттер, пропагандисттер ле агитаторлор идеологический иште, экономикада жаңыртулар эдеринде эрчимдү туружар, бар једикиестерди тургуза ла јоголторго кичеенери керектү. Бүгүн идеологический иште улустын шүүлтезин угуп, жаңырта төзөшти башкарып билер бичикчи ле тоомјылу улус туружар учурлу.

Идеологический ишти бүгүн баштамы парторганизацияларда, ишкүчиле јаткандардын коллективтеринде, улустын анчада ла јашөскүримнин ортодо тыныдар керек. Идеологический иштин эп-сүмези ле эп-аргалары, бу јаан учурлу ишти партия башкарачы чек өскөлөнөри, жаңырта төзөлөри керектү.

Јартамал-политический иш өткүреринде, ишкүчиле јаткандарды тазыктырарында башкараачы ишчилер бойлоры туружары керегинде В. И. Ленин некегени жаңыртулар болуп турган бүгүнг айалгада анчада ла јаан учурлу. Партийный ишчилер баштамы парторганизацияларда, агитаторлор улустын ортодо иштеер керек.

(КПСС-тин обкомынын IX пленумынын материалдары аайынча белетелген)

ПАРТИЙНЫЙ КОМИТЕТ ЈАҢЫ АЙАЛГАДА

Озочыл койчы, мергендү иштү тракторист, социалистический мөрөйдин јенүчили болгон уй саачы, район ичинде эн бийик једимге јеткен малчы ла өскө дө мактулу сөстөргө бис темилип калганыс. Олор керегинде бичигенисте элден ле озо көргүзетен ле тос керек деп, планын канча кире-зи ажырганын, алган бийик молжузына үзеери канча кире-зи продукция иштеп алганын көргүзедис. Ол тоолордон, проценттерден ишчинин једип алган једими иле-јарт көрүнө бет. Ондо аланзыйтан неме јок.

Идеологический ишчинин иште једип алган једимин канайда көргүзер, неден билер? Бир өйдө идеологический иштин једимин производственный иште једип алган једимдерди бескелейтен бескеле кемјир дежип туратандар. Ол јылдарда колхоз эмезе совхоз пландарын бүдүрин ийген болзо, олардын партийный организациязы јакшы иштеген, идеологический иштин кеми бийик болгон деп чотолотон. Керектин чынын көрөр болзо, хозяйствонун једимине идеологический иш кандый да камаанын јетирбеген болотон.

Идеологический иш производственный керектерге улустын күүн-санаазы, таскадузы ажыра једип јат. Онын көндүрө колбузы јок. Онын учун ол производственный керектерге табынча, бир канча өйдин бажында камаанын јетирет. Анайдарда, идеологический иштин једимин производствотогы једимдерди бескелейтен бескеге салып кемјийтен арга јок. Онын бескези де, кемјүүри де башка. Оны, байла, өткүрип турган ижинин бүдүмдеринен, улус ортодо тоомјызынан көрөр.

Областын партийный комитеттеринде идеологический иштин айалгазы кандый? Олор эмдиги өйдин некелтелерине келиштире јаңырта төзөлгөн бө? Бу сурактардын каруузын јандырарга бир канча парткомдордын ижиле таныжып көрөктөр. Олардын кажызынын ла ижинде бүткүл јаңырту болбогон до болзо, је кезиктей эдилген јаңыртуларда, јаны ууламјыларда јозок алгадый темдектер көп.

Партиянын Маймадагы райкомынын баштапкы качызы Ю. С. Сребрянский районнын партийный организациязынын, ол тоодо райкомнын бюросынын ижинде калганчы өйлөрдө болгон жагырталар керегинде мынайда куучындаган эди:

— Партиянын райкомы ишти жаңы өйдин некелтелери аайынча өскөртө төзөөри жагынан баштапкы алтамдарды эдип туру деп айдар керек. Элден ле озо чаазыннан чокым керектерге көчөр ууламжы эдилген.

Кубултаны жуундарды өткүреринен баштаганыс. Эмди партиянын райкомы, райисполком, комсомолдын райкомы жуундар өткүретен айлык планын кажызы ла тагынан эмес, биригеле тургузып јат. Неделенин баштапкы эки күнинде районго хозяйстволордын, предприятиелердин башкараачыларынан бир де кижини алдыртпай јадыс. Бу эки күннин туркунына партиянын райкомынын, райисполкомнын, комсомолдын райкомынын ишчилери јербойына барып, бойлорынын ончо ижин ондо өткүргилеп јат. Мында төс ајару улуска јолыгып, олордын керек-јарагыла таныжарына эдилп јат. Олорло бис жаңыс та иштеп турган јерлеринде эмес, айлы-јуртында да јолыгыжып, ончо керектерди јартап јадыс.

Хозяйстволордын чыгартылу улузы бой-бойлорына жүрүжип, удур-тедир шинжүлөш өткүргилеп јат. Кандый бир једикпести өскө хозяйстводо андый ок иште иштеп турган кижини темдектегенде, бүдүмјилү де, оны түзөтпес арга да јок болот. Темдектелген ончо једикпестер протоколдо бичилип јат. Бир айдын бажында такып шинжү эдилгенде, элден ле озо алдында темдектелген једикпестерди канай јоголтконунан баштайдылар. Темдек эдип, «Чуйское» ОПХ-нын Кировский бөлүгинин ле Бүлүлүдеги совхозтын ортодогы колбуну алактар. Бүлүлүнүн совхозы көп жылдарга улай эн ле сондоочы хозяйство болгон. Былтырдан ала эки хозяйствонун чыгартулу улузы бой-бойлорына жүрүжип, једикпестерди коскорышкан кийинде, Бүлүлүнүн совхозында керектер јаранган. Иштин дисциплиназы да ондолгон, саап алып турган сүттин кеми де көптөгөн.

Эн төс неме — баштамы партийный организациялардын эрчими, кажы ла коммунисттин озочыл учуры көдүрилгени.

Отчеттор ло выборлор партиянын ичбойындагы демократия элбеген айалгада өткүрилген. Бир канча кандидатуралар көстөлип ле шүүжилип, он баштамы, үч цеховой партийный организациялардын качылары ла эки партгруппорг тудулган.

Партийный жуундарда төс ајару экономиканын суракта-

рына, коммунисттердин озочыл учурына, иштин арбынын көдүрерине, пландарды бүдүрерине эдилип жат.

Отчетту ла выборлу жуундарда бир канча партийный группалардын коммунисттери жылдык пландарын ла молжуларын ойинен озо бүдүрери жанынан баштанкай эткендер. Бүлүлүдеги совхозтын уй саар фермазынын коммунисттери (партгруппоргы нок. Любягина) бешжылдыктын эки жылынын планын Улу Октябрьдын 70 жылдыгынын байрамына жетире бүдүрер болуп молжоноло, алынган молжузын ак-чек бүдүргендер.

Коммунисттер партийный жуундарда коскоргон једикпестерди бойынын ойинде түзедип јоголторына тос ајару эдилип јат. Отчетту ла выборлу жуундарда критикалу 193 шүүлте айдылган. Олорды бүдүрери жанынан иш тургуза ла башталган. Одус шүүлтени бүдүрерин партиянын райкомынын бюрозы бойынын ајарузына алынган, арткандары аайынча чоком иштер темдектелип, баштамы партийный организацияларга јакылталар берилген.

Коммунисттердин кажызынын ла бүдүрип турган ижи учун каруулу болгонын тыгыдарга партийный жуундарда олордын отчетторын угуп, характеристикаларын јоптөөри јанжыгу боло берген. Коммунисттерден Уставтын некелтелерин, молјонгон ижин бүдүрери учун некелте эдери тыгыган. Эки жылдын туркунына 50 характеристика шүүжиллип јоптөлгөн. Эмди јангыс ла башкараачы иште турган коммунисттердин эмес, анайда ок тегин де иште турган коммунисттердин характеристикаларын шүүжип јоптөөри башталган.

Партиянын райкомынын кажы ла члени партийный организацияларга барып, райкомнын, онын бюрозынын ижи, јангырта тзөш жанынан акту бойынын эткен ижи керегинде отчет эдип јат. Мындый отчеттор эмди јангыс та партийный организацияларда эмес, иштеги коллективтерде база өткүрилер. Ижисти мынайда тзөгөнис ишмекчи коллективтерде болуп турган керектерле јуук таныжып, бар једикпестерди түрген јоголтор јакшынак арга болор.

Парткомдордын күнүн сайын өткүрип турган ижинин тос бөлүктеринин бирүзи—коммунисттердин тоозын өскүрери. Партияга кандый улус алары, олорды чындык коммунист эдип өскүрери јенил эмес. Бу жанынан КПСС-тин Кош-Агаштагы райкомында јакшынак ченемел бар. Ол керегинде партиянын райкомынын качызы В. В. Кравец мындый шүүлте айткан:

—Јангырта тзөштин ойинде партияга кирерге турган

улусты ончо јанынан көрүп, талдап алары, КПСС-тин кажы ла членини ончо керектер аайынча каруулу болгонын тыгыдары, кажы ла коммунист кижин ижин ак-чек бүдүрип, производствону арбынду, бийик тебүлү өскүреринде баштанкайын көргүзери эн ле учурлу деп, районнын партийный организациязы көрүп јат.

Бу задачаларды кандый эп-аргаларла бүдүрип јадыс?

Элден ле озо хозяйственный строительнонын ончо бөлүктөрине анда иштеп турган коммунисттердин тоозын көптөткөнис ажыра камааныс јетирерин тыгыдып турус.

Калганчы эки јылдын туркунына районнын партийный организацияларынын тоозы көптөп, 1067 членге ле партиянын членини кандидадына јеткен. Олор 40 баштамы, 32 цеховой партийный организацияга, 10 партгруппага биригип јат. Материальный производстводо иштеп турган коммунисттердин тоозы 702. Калганчы эки јылдын туркунына партиянын членине — 109 кижин алганыс, олардын сегизен бежи ишмекчилер ле колхозчылар, 27 малчы. Койчылар ортодо коммунисттердин тоозы — 13, малчыларда — 14,7, механизаторлордо 30 процент.

Производственного партийный камаанды јетирерин тыгыдары јанынан иш онын ончо бөлүктөринде коммунисттердин тоозын көптөткөниле токтобой јат. Бу ишке ончо јанынан ла күнүн ле сайын ајару эдип јадыс.

Кажы ла парткомдо ло баштамы партийный организацияда ВЛКСМ-нин члендеринен, производствонун озочылдарынан ла общественный организациялардын активисттеринен партиянын членини кандидадына аларына темдектелген улустын списогы бар. Оларды партийный керектерге темиктирерге чоком јакылталар берип, оны бүдүрерде политический керектер башкалар, иш бүдүрер аргазын көрүп јадыс.

Партиянын райкомы јагыс ла коммунисттерге эмес, анайда ок партийный эместер ортодо база элбек иштер өткүрөт. Партийный эместерден 117 кижин Советтердин депутаттары, 166 кижин албаты шинжүзинин группаларында ла постторында иштеп јат. Партийный организациялардын өзүминин төзөлгөзи анда.

Партияга кирерге белетенип турган кажы ла кижини үрөтсин, темиктирзин деп, оны партийный ченемели јаан коммунистке молјоп јадыс. Партияга кирерге турган кижин ажындыра ончо јанынан ченелте, терең шинжү өдүп јат. Онын учун учураган, болгон-тушкан кижин партияга алынбас.

Јиит коммунисттерле өткүретен иш оны партияга аларга лапту белетегениле божобой јат. Элбек иш оны партияга алган баштапкы ла күннен ала база башталат. Кажы ла јиит коммунист кандидаттын стажын өдөр тушта јаантайын партийный организациянын ајарузында болуп, бойынын ончо керектер учун каруулу болоры тыгыганын јаантайын сананып јүрер учурлу. Бу јанынан ончо иштер јенүлү, једимдү бүдүп туру деп айдарга болбос. Эдилген де иштер көп, эдилбей де турганы ас эмес.

Јиит коммунист кандидаттын стажын канай өдүп турганын билерге ого кандидаттын карточказыла кожо кандидаттын стажын өдүп турганын көргүзетен книжка берилип јат. Ол книжкада јиит коммунисттин кандидаттын стажын өткөн өйдин туркунына бүдүрген ончо общественный иштери бичилип јат. Кандидаттын стажынын өйи божогон кийнинде јиит коммунистке баштамы партийный организациянын качызы, партиянын членине алзын деп рекомендация бергендер кыска характеристика берип, бойлорынын шүүлтелерин айдадылар.

Кандидаттын стажын өткөн керегинде книжкага партийный организациянын качызы кол салып, оны КПСС-тин членине алганы керегинде документтерле кожо салат.

Партияга алып јаткандарга некелте тыгыганын анчада ла ајаруга алар керек. Алдындагы өйлөрдө чилеп, билер де једикпестерди чыгара айтпай, јаман көс болбоско амадайтаны токтогон. Эмди улус ончо немени јалтаныш јогынан көскө-башка айдып јат.

Алдындагы јылдарда бис ондор тоолу озочылдарды ончо јерлерде мактап, олардын кийнинде турган јүстер тоолу коммунисттердин ижине ајару этпейтенис. Көп коммунисттер јылдын сайын пландарын бүдүрбес, ол учун партийный јанынан кандый да каруузына турбайтан. Эмди бу јанынан керектер јаранган. Бу керекке коммунисттердин бүдүрип турган ижи учун некелтени тыгытканыс болуш јетирди. Откөн јылда 157 малчы-коммунист бойлорынын молјуларын бүдүргендер. 1986 јылда андыйлардын тоозы 38 болгон.

Кыскарта айткажын, јангырта төзөштин камааны јүрүмнин ончо бөлүктерине таркап, ичкери өзүмге билдирлү болуш јетирип туру. Оны мынан ары элбедип, ижистин, јүрүмистин күнүн сайын үзүлбес колбузы эдип аларына чырмайарыс.

Јангырта төзөш јангыс ла партиянын райкомдорынын ижинде болуп турган эмес, колхозтордын ла совхозтордын, промышленный предприятиелердин парткомдорынын ижин-

де база көп болуп јат. Темдек эдип, Кош-Агаш райондо Чапаевтин адыла адалган колхозтын парткомынын ижиле кыскарта таныжалы.

Мен быјыл кышкыда Кош-Агаш райондо жүрүп, партиянын райкомынын качызы О. С. Сапановко јолыгала, ишти јангырта төзөөри јанынан слердин райондо кажы колхозтын парткомынын ижин эн артык деп темдектеер арга бар дезем, Оралтай Сапанович эмеш сананып отурала, айткан: «Јангырта төзөш јангы-јангы ла көндүгип турган керек. Партийный иштин ончо јанын јангыртты, иле једимдерге једин алды деп, эмди тургуза мактайтан партком јок. Је партийный ишти көп бүдүмдеринин кажы бирүзине јангыртулар эдип, арткандарына јозогын көргүзип турган парткомдор бар. Темдектезе, башкараачы ишчилерле, специалисттерле иштеп, ологго солынта белетеери јанынан Чапаевтин адыла адалган колхозтын парткомында ченемел бар. Парткомнын качызы Василий Тубаевич Бадиров бичикчи, партийный ишти јакшы билер, колхозчылар ортодо тоомјылу кижиле. Ого јолыгып куучындашсагар, партийный иште эдилген өскө дө јангыртуларла таныжарыгар».

Василий Тубаевичтин ижи керегинде мактулу сөстөрдиле Кош-Агаш барардан озо партиянын обкомынан база уккам. КПСС-тин райкомынын качызы районнын тогус колхозынын парткомдорынын качыларынын ортозынан эн озо В. Т. Бадировтын ады-јолын адаарда бүдүмјим тыгый берди.

Бис Чапаевтин адыла адалган колхозтын төс јурты Теленит-Сортогойго түштин экинчи јарымында келдис. Колхозтын конторазында чотло иштеер ишчилер ла парткомнын качызы В. Т. Бадировтон өскө кижиле јок эмтир. Андый да болоры јолду, быјылгы кыш сүрекеј кату, ончо иштер јуртта эмес, турлуларда өткөн. Онын учун парткомнын качызыла өткүрген куучын база ла кыштан, онын кату айалгазынан башталды.

— Колхозыстын ончо малы 40 кыштуда кыштап јат. Олордон тогус үүр мал турган кыштуны кар алып койгон, малдын одорлоор аргазы јок. Ол тогус турлунын төртүзинде айалга чек ујан. Ол төрт турлу бүгүнгиле күнде аңылу ајаруда туруп јат — деп, парткомнын качызы куучынын баштады. — Олордогы айалганы шиндеп, керек болгон тушта тургуза ла болуш јетирерге парткомнын төрт членине молјогоныс. Олор күнүг ле сайын олордо болуп, айалганы биске јетирип јат.

— Колхозтордын төс ижи — мал өскүрери, анайдарда, общественный малды коромјы этпей кыштадары керегинде

сурак партийный организациянын алдына кыш башталардан чик жок озо турган болбой? — деп сурадым.

— Кышту керегинде сурак партийный, профсоюзный, комсомольский жуундарда, журтисполкомдо, колхозтын правлениезинде эбире жылдын туркунына үзүгн жогынан шүүжилп жат — деп, Василий Тубаевич каруузын жандырды. Анайтпаганча болбос, малды өскүрери, оного арбынду продукция иштеп алары элден ле озо кыштудан камаанду.

Малчылардын кышкы кампаниязы КПСС-тин Төс Комитединин агропромышленный комплекстин ишчилерине мал кыштадары аайынча эткен кычырузын шүүжип, чоным иштер өткүреринен, бийик молжулар аларынан башталган.

Партком КПСС-тин Төс Комитединин кычырузын жүрүмде бүдүрери аайынча эдетен иштердин планын тургузып, штаб эки оперативный бөлүк төзөгөн. Мал кыштадары аайынча ончо иштер штабтын жуунында көрүлп жат. Журтта иштеп турган коммунисттерге кышкы турлуларды үлөп, оорды улам сайын аярып, көрүп турар молжу эдилген. Оордын ижин бюронын, штабтын жуунында угуп жадыс.

Бу колхозто эки ферма. Оордо идеологический иш өткүретен эки звено төзөлгөн болуптыр. Бу звенолор журтта, турлуларда өткүретен ончо политико-массовый, культурно-просветительный иштерди башкарадылар. Культуранын туразынын, библиотеканын, медицинский пункттын ишчилери кыштуларда өткүретен ижин аңылу план аайынча эткилеп жат. Оорго турлулар сайын жорыктап жүрүп иш өткүрерге колхоз УАЗ-469 танмалу автомашина берген. Кыштуларла аяйда ок эки автолавка жорыктап, саду өткүрет.

Турлуларда жаткан малчыларга аш-курсак белетеерге эптү, белен болзын деп, колхоз оорды ончозын газплитала жеткилдеген. Газ божой берзе, баллондорын тургуза ла солып бердилер. Он төрт турлуда движок иштеп жат. Оор жаңыс ла электроотло жеткилделген эмес, телевизор база көрөдилер.

Партиянын райкомынын качызы О. С. Сапановтын бу колхозтын парткомы башкараачы кадрларла колбулу ишти жакшы төзөгөн деп айтканы керегинде тоолу сөс.

Өткөн жылдарда колхозтын парткомы бүгүн иштеп турган башкараачыларды, специалисттерди керек болгон тушта эртен кем солыырына аяру этпейтен. Колхозтын председателин партиянын райкомы, баш специалисттерди РАПО ийерин, жөптөөрин сакыйтандар. Эмди айалга кубулган. Устинен төмөн кандый да башкараачы, специалист ийилбей жат. Оордын ончолорын колхозчылар бойлары көстөп жат.

Өткөн жылда Чапаевтин адыла адалган колхозтын парткомы колхозтын правлениезинин председателинин, баш специалисттеринин ордына иштейтен улустын кандидатураларын көстөп, оларды колхозтын текши жуунында шүүжип жөптөгөн. Өткөн жайгыда, күскиде эмди иштеп турган башкараачылар, специалисттер отпусмага баргылаарда, олардын ордына иштеер эдип жөптөлгөн улус иштегендер.

— Баштап кезик улус өөркөгөн, бис бойлорыс жалтанганыс — деп, Василий Тубаевич болгон керекти жажырбай айтты. — Ненин учун дезе, районнын кезик башкараачылары бистин баштаган жаңы керегистин туза болорына бүтпегендер. Эмди ончо серемжилер жарталган. Баштаган керегис тузалу болгонын бойыс та, өскө дө улус иле көрүп, билип жат. Бис бүгүн башкараачы ишчилер, баш специалисттер жанынан, эртенги күнис керегинде бир де санааркабай жадыс. Керек болзо, оларды бедребезис, сурабазыс, бойыстан латудуп аларыс.

Производстводо, өскө дө иштерде једимдерге једери элден ле озо оларды башкарып турган улустан камаанду. Онын учун бу колхозтын парткомынын баштаган керегин тем алынгадый јакшынак јозок деп айдар керек.

Туулу Алтайдын парткомдорында жаңырта төзөштө эдилп турган баштапкы алтамдарын элбедип, идеологический иштин эрчимин бүгүнгү күндегизинен бийик көдүргедий ончо аргалары јеткилинче бар. Оларды жаңы иштер, јакшынак амадулар сакып жат.

У. Садыков,
журналист.

ЈАНҢЫРТА ТӨЗӨШ ЛӨ ТЕЛЕКЕЙ

Бу жуукта КПСС-тин Төс Комитединде төс газеттердин ле журналдардын, творческий союзтардын башкараачы ишчилериле тушташканы, анда Михаил Сергеевич Горбачевтын айткан куучыны Совет Союзта өдүп турган жаңыртуларды катап ла телекейдин эл-жонынын аярузына тургусты.

Эмди жаңырта төзөш элбеп ле теренжип, ичкери көндүгетен телкем јолго чыккап. Оныла колбой удабай ачылатан XIX Бастырасоюзный партконференцияга гран ары јанында јаан ајару эдилет. «Бистин конференциябыстан гран ары јанындагы најыларыс көпти сакып турулар. Бистин өштүлерис база нени де пландап, неге де иженип јадылар» деп, М. С. Горбачев айткан.

Је социализмнин најылары ак сагышту демократический көрүм-шүүлтелү улус СССР-де болуп турган жаңыртуларды јарадып, келер өйдө јакшы керектерге иженип турган болзо, социализмнин өштүлерин, империализмнин калјурыган ийделерин, кара сагышту улусты бисте башталган кубулталар, өскөртүлер, демократия элбегени, ончо керектер јарлу боло бергени бистин идеологический ле политический өштүлериске чек јарабай туру. Олор СССР-дин ийдези тынгыганы ла тоомјызы бийиктегенн «Күнбадышка јеткерлү» болор деп сананып тургандарын јажырбайдылар.

«Реформалар бүткен кийинде США-нын алдына коркышту тын ийделү өштү тура берер, ол — СССР болор» деп, Америкада «Форин афферс» журнал коркыдат. М. С. Горбачевтын реформалары јенүлү бүделе, СССР, чындап ла, өгжип, јаранын турган бай ороон боло берзе, јангы кийимдү «орус айу» биске најылык күүндү болоры аланзулу эмес пе? — деп, Англияда «Экономист» журнал сурак тургузала, ол ло тарый каруу берди: «М. С. Горбачевтын реформалары јенүлү бүтсе, күнбадышка эн тын јеткер неде дезе, өгжип јарана берген бай Россиянын јуулажар ийдези ле арга-чыдалы тын боло беретенинде. Реформа эделе, Россия тынгыйла, бойынын јуулажар ийдезин көргүзерин күнбадыш сакып отурбас учурлу».

«Крисчен сайенс монитор» газет мынайда бичиген:

«М. С. Горбачев Күнбадышла жаңыс ла жуулажар ийде-ле эмес, је анайда ок идеологический ле экономический керектерде маргыжып чыдажар жаңы технологияла јепсенген, токтоду јок өзүп, там ла тыгып турган сүреен јаан социалистический государствоны төзөөргө кичеенип јат. Мында өштө-жип тартыжарга эмес, мөрөйлөжип маргыжарга турганы билдирет. КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Совет Союзы, оныла кожо коммунизмди күнбадыштагы демократиядан, капитализмнен артык эдип аларга амадайт».

Газеттерде жарлалып турган материалдарда анайда айдылып турганын Күнбадыштагы кезик политиктер ајаруга алып, США-нын ла Күнбадыштагы өскө дө ороондордын национальный јилбүлерине СССР-де КПСС ле совет башкару өткүрип турган социально-экономический политика жүрүмде бүтпей, үзүлгени јараар эди деп түп-шүүлте эдип турулар. Кезик газеттер жаңыртулардын плапын үзерге пени эдери, јанынан сүмө бергилейт. Темдектезе, олар СОИ деп адалган «јылдыстар ортодо жуулажатан» программа аайынча ракеталардан коруланатан сүреен баалу јазалдар эдерин тыгыдар керек, ол тушта СССР эрик јокто экономиканы жаңыртарына күч керектү акча-јөөжөзин жуу-јепселдерди көптөдөрине чыгымдаарга келижер деп айдыжат.

Ол ок өйдө андый ок амадула империалист государство-лор Совет Союз болужып турган ороондордын башкаруларына удурлаштыра эрчимдү тартышкан бандаларга ла биригүлерге (Афганистандагы душмандарга, Анголада «УНИТА» деп адалган биригүге ле өскөлөрине де) мылтык-јепселле, акча-јөөжөлө болужарын көптөдөргө турулар. Анайда СССР өскө ороондорло, телекейлик биригүлерле саду ла экономика элбеерине буудак эдип, Совет Союз ла өскө дө социалистический ороондор капитализмде бар жаңы технологияны алып тузалангадый јолдорды туй бөктөөргө күжүренип турулар.

Бистинг ороондо элбеген жаңыртуларды үзерге амадаган олардын ончо пландары бүдер аргазы јок болгонын жүрүм көргүсти. Совет Союзтын телекейде өткүрип турган политиказы ороондо амыр-энчү төзөмөл иштин улу јаан пландарыла көнү колбулу болгонын жүрүм көргүзет. Экономиканы жаңырта төзөп, тыгыдып алала, албаты-калыктын јадын-јүрүмин јарандыарга, культуразын бийиктедерге амыр-энчү керек.

Совет Союзта башталган жаңыртуларды, СССР-дин тыш

јанындагы политиказын јаратпай турган улусты Күнбадыш Германияда журналист Клаус Литке шоодып критикалады. Телекейде јарлу «Штерн» журналда јарлалган статьясында К. Литке бичиген: «Бисте, Күнбадышта, тескери сагышту улус бар. Совет Союз бүдүрип баштаган кажы ла јангы ишти озор коммунисттер телекейди јуулап аларга белетенип баштадылар деп јарлагылайт. Кер-мар советтер эртен бойынын мылтык-јепселин талай јаар чачып баштаза, озор оны коммунисттер Күнбадыштагы ороондорды талай түбинен јуулаарга јазанып турганы деп айдардан маат јок».

Былтыр декабрь айда СССР-дин ле США-нын эн бийик башчы ишчилери Вашингтондо туштажала, орто ло јуугына учар ракеттерди јоголторы керегинде Договорго кол салганын Америкада ла бастыра телекейде улус јангы политический шүүлтенинг јенүзи, телекейде айалганы јымжадарында, амыр-энчүни јеткилдееринде баштапкы јаан алтам эдип темдектеген. Бастыра ороондордын газеттери бу Договорды ядерный јуу-јепселди астадатан јолдо баштапкы алтам эдигени деп бичидилер. Договордо айдылганын јүрүмде бүдүретенин шиндейтен аргалар јеткил. СССР-дин ле США-нын ортодо кол салган Договор эки орооннын, анайда ок бастыра ороондордын албатыларынын јилбүүлери јеткилдеп, амадаганына јарап јат.

Эмди бистин партия јангырта тзөшти там тыгыдар ла теренжидер ишти элбедип турарда гран ары јанында онын өштүлери социализмди јамандаарын тыгыдып ийдилер. «Совет системаны тазылынан ала өскөртпөгөнчө оны јангырта тзөөр арга табылбас» деп, Францияда «Экспрес» журнал бичип туру. СССР-деги реформалар социализмнин ээжилерине јарабай туру деп, Америкада «Сан» газет бичиди.

Бистин бойыста кезик улус јангыртуларды социализмнин эп-аргаларыла эдер арга бар ба, јок по деп, база аланзый бердилер. Јангыртулардын учурын јетире ондобогон кезик улус јангырта тзөш социализмнин једимдерин јоголтып саларынан корко бердилер. Озор Совет јүрүмге јарабас, обществоны јайрадар керектер боло берер деп санангылайт. Анайда «Советская Россия» газетте јарлалган статья ажыра бисте озогы нэпмандардын, кулактардын, кижинин күчин јинчи өштүлердин арткан-калганы эмди очин аларга туру деген шүүлте таркады.

Улусты аланзыдып, јалтандырып, чочыдып ла коркыдып турган бастыра бу сурактарга КПСС-тин Төс Комитетинде өткөн туштажуда М. С. Горбачев чоком ла јарт каруулар берген. Бистин ороондо эмди элбеген бастыра иш

социализмди көптөдөр амадулу. «Жаңырта төзөш ажыра бис социализмнин улу Ленин сомдогон кеберин орныктырарга, совет обществоны жаңы жаан једимдерге апарарга кичеенип јадыс. Жаңырта төзөштин задачазы — социализмнин бастыра аргаларын тузаланатаны. Мында бис Лениннин үредүзи аайынча обществоны жаңыртарга, улустын ижин ле јадын-јүрүмин өскөртип јарандырарга амадап турус» деп, Михаил Сергеевич Горбачев айткан.

XIX Бастырасоюзный партийный конференциянын задачалары база ол аайынча тургузылды. Конференция Совет обществодо жаңырта төзөштин политический ле идеологический төзөлгөлөрин чокумдап јартаар, демократия ла јарлу болоры там элбеерин јеткилдеер, жаңыртуларды, кубулталарды ла өскөртүлерди ичкери көндүктирер јолдор темдектеер.

«Совет государство турган бастыра 70 јылдын туркунына социализмди јаратнай тургандар Улу Октябрьдын учурын жабыздарга күүренип келгендер. Олор эмди анайда кылынып турганында жаңы неме јок. Россиядагы революция историянын јастырганы, социализм ле Совет жаң јүрүм јок болды деп көргүзерге туудый көп чаазын, талайдый чернила түгезе бичилген. Је СССР-де башталган жаңырта төзөш— Октябрьда башталган революция оноң ары көндүккени, социализмди тыныдып, демократияны элбедип турганы. Оноң улам Совет государство там тыныыр, совет улустын јүрүми там јаранар». Анайда Германский коммунистический партиянын Президиумынын члени Билли Гернс бичиди.

Совет Союзта өдүп турган жаңыртулар телекейдин албатыларынын алдына амыр-энчүнин јолын ачып јат. Ол ажыра Совет Союзты јабарлайтан, өштү эдип көргүзетен, јуу-јепселди көптөдөтөн телекейде албатылар ортодо керектерди коомойтыдар, өөркөштирер шылтактар астап јоголтылып јат. Совет Союз XXI чакка ядерный јуу-јепсел јок, амыр-энчү јүрүмдү киреели деп бастыра албатыларды кычырып туру.

Бистин најыларыстагы жаңыртулар

КПСС-тин XXVII съездинин јөптөри аайынча Совет обществонын бастыра јүрүминде болуп турган кубулталар ла өскөртүлер бистин најыларыста — социализмнин ороондорында база болуп јат. Бистин ороондо элбеде таркаган жаңырта төзөөр деген сөс интернациональный боло берди.

Карындаштык ороондордын кажызында ла бойынын аңылу айалгазы, озодон бери жанжыкканы, жууп алган ченемели аайынча бойына келишкедий жаңы аргалар бедреп табатан иш өдүп јат. Мында Совет Союзта, социализмнин өскө дө ороондорында жангыртулардын ууламјызы түңгей болгонын аңылап темдектеер керек. Ол — бюрократизмди јоголторы, эл-јоннын јүрүмин јүзүн-башка балыр-быјардан арчыыры, демократияны элбедери, социализмди тыңыдары.

Ишти ле јүрүмди жангырта төзөөри, демократияны элбедери ишкүчиле јаткандардын башчызы болгон марксистско-ленинский партиялардан башталып јат. Олор, КПСС чилеп ок, партиянын ла госуударствонин органдарынын эдетен керектерин ле бүдүретен ижин эки башка бөлип, чокумдап, јарлу эдерге кичеенгилейт. Калганчы өйдө выборлор өткүрерин јарандыраына јаан ајару эдилет. Бастыра иш социалистический обществодо марксистско-ленинский партиялардын учурын бийиктедерине ууланган.

Качы болуп канча өй иштеер? (Чехословакия)

Чехословакия Компартиянын Төс Комитединин быјыл апрель айда өткөн Пленумы партиянын ижин жангырта төзөөр суракты шүүжеле, јаан учурлу јөштөр јаратты. Олордын ортодо — баштамы парторганизациянын качызынаг ала КПЧ-нин Төс Комитединин качызына јетире јамылу ишке тудулган кижин бу иште болотон өйди чокумдап айтканы.

Непинг учун анайда эткен дезе, кажы ла кижиде бойынын аңылу кылык-јаңы, арга-кирези бар. Башкараачы кижин бир јерде узак иштегенде көп керектерге, ол тоодо једикпес-тутактарга темигип баштаар. Кожо иштеген улустын јастыраларын көрбөй, олорго некелте этпей, керексинбей барар. Онон улам иш текши үрелип баштаар. Айалга өскөлөнө берзе, башкараачы кижин оны сеспей, иште өскөртип болбой отурар.

Анайда КПЧ-нин Төс Комитединин пленумы баштамы парторганизациянын качызынаг ала обкомнын качызына јетире улай үч сроктон ажыра иштеер аргазы јок деп јөптөгөн. Чехословакияда отчетту ла выборлу партконференциялар бешјылдыктын туркунына эки катап өдүп турган болзо, качылар јети—сегис јыл иштеер. Бюронин члендерине база онон көп јылга улай тудулбас.

Пленумнын јөбинде јаңыс ла партийный ишчилер керегинде айдылган эмес. Јөптө госуударствонын органдарында, өскө дө организацияларда башкараачы ишчилер база анайда солынары айдылган.

КПЧ-нын Төс Комитединин Генеральный качызы улай 10 жылдан ажыра иштебес.

Кандидаттар канча? (ВЕНГРИЯ)

Фейер областыта (төс города — Секешфехервар) ВСРП-нин (Венгрия социалистический ишмекчи партиянын) обкомында экономический сурактар аайынча качынын јери јайымдала берген. Партияда башкараачы ишчилер тудатан јаңы ээжилер аайынча качыга кандидаттар көстөйтөн комиссия тудулды. Ол комиссия экономический сурактар аайынча качыга эки кижини көстөйлө, бюродо шүүжерине тугускан. Олор экилези — областын парторганизациясында јарлу коммунисттер. Бирүзи — јаан заводтын директоры, экинчизи — ВСРП-нин Секешфехервардагы горкомынын баштапкы качызы. Темдектелген кандидаттарды шүүжеле, јажытту үн бергени ажыра туткан. Качыга заводтын директоры болгон кижитудулыштыр.

Венгриянын коммунисттери кезик парторганизацияларда солынган качыларды тударга јажытту үн беретен бюллетеньдерге јаңыс эмес, эки ле онон до көп кандидаттар бичирип баштагалы беш-алты јыл болды.

Калганчы үч јылда андый көп кандидаттар көстөөр ээжиле обкомдордын ла горкомдордын сегис баштапкы качызы тудулган. Эмди отчетту ла выборлу јуун өдөр алдындагы партийный јуунда партийный организациянын јаңы башкартузына кандидаттар көстөйтөн комиссия тудулып јат. Комиссиянын члендери коммунисттерле туштажып, олардын шүүлтелерин угуп јадылар. Анайда јажытту үн беретен списокко киретен кандидаттар белетелип јат.

Парторганизациялардын качыларын, бюронын, комитеттин члендерин, райкомдорды, горкомдорды, обкомдорды, олардын бюрозынын члендерин ле качыларын тудатан ээжилерди ВСРП-нин 20 майда өткөн партийный конференциязы јөптөди.

Аппаратта улусты аstatканы (Болгария)

Партия республиканын жүрүмин ле ижин башкаратан органдардын бир бөлүги эмес. Андый түп-шүүлтени Болгариянын Компартиязынын быжыл январь айда өткөн национальный партийный конференциязы эткен.

Болгарияда азыйда Шуменский округ эмди Варна областька кирди. БКП-нин окружкой жоголды. Шумендеги эмдиги общинный организациязында (бистеги райпарторганизация аайлу) 320 баштамы парторганизацияда 12 мун коммунист учетто туруп јат. Общинанын јеринде бастыразы 117 мун кижии јуртайт.

Азыйда окружком болордо јурт хозяйствонын, промышленностин, строительствонын ла өскө дө бөлүктөр бар болгон. Эмди партиянын общинный комитединде баштапкы качы ла онын үч заместители бар. Заместительдер идеологический, тözөмөл иштин ле экономиканын сурактарынын комиссияларын башкарып јадылар. Комиссиянын члендери — партаппараттын ишчилери эмес, эл-јоннон көстөлгөн улус. Јоголтылган бөлүктөрдин ордына парторганизаторлор (он кижии) ле пропагандисттер (сегис кижии) бар. База үч кижии кадрлардын ла учеттын секторында. Штаттагы улус ол ло. Азыйда 52 кижии болгон болзо, эмди 25 кижии арткан.

— Общинанын парторганизациязы эмди јангырта тözөор ишти баштап турган ийде — деп, Болгариянын Компартиязынын Шумендеги общинный комитединин баштапкы качы Филю Чакыров ајдат. — Иштеп башкарылган ээжибис — командовать этпестен улусла, коммунисттерле јөнтөжөри, активке јөмөнөри, эл-јоннын шүүлтезин ајаруга алары. Улуска сурактын учурын јартап ајдып берер. Улусты тазыктырар. Албатынын Советтериле, јаргынын, шинжүнин органдарыла колбуларды јангырта тözөор — оlorдын ордына иштебес. Оlor учун этпес. Оlorдын ижин партиянын политиказы аайынча чике ууландырар.

Азыйда партийный аппаратта улус сүреен көп бололо, бюрократический боло берген. Партаппараттын ишчилери бастыра керектерге киришпестен, башкарага албаданатан. Улус ого темигеле, андый ла болор-болбос суракла партийный комитетке келгилейтен. Эмди керектер өскөлөндө деп, нөкөр Чакыров ајдат.

Эмди партийный ишчи, партаппарат башкараачы ишчилерди талдаары, оlorды үредип тазыктырары јанынан иш-

тейт, улустың ортодо јартамал ла таскамал иш өткүрип јат.

Темдек эдип, кош тартар автомобильдердин комбинадын алалы. Мындагы парторганизацияда 820 коммунист. Парткомды ченемелдү коммунист Иордан Борисов башкарат. Ол ажыра обштинный комитет комбинатта бар 19 баштамы парторганизациянын ижин билер. Комбинат хозрасчетко көчөлө, бойын акчала бойы јеткилдеер ээжиле иштеп баштаган соңында бригадаларда партийный камаанды тыңыдарына јаан ајару эдилет. Ол не дегени? Ишти јангырта төзөп лө башкарып, иш учун јангы ээжилер аайынча төлөп турган айалгада азыйгы кезедиш, јакару берери ажыра јаан јол албазын. Эмди улусла иштеер, олардын шүүлтезин, комыдалын угар, ого ајару эдер керек. Андый ишти өткүрип турган кижии — парторганизатор! Парторганизатор — кабинетте отурган јамылу кижии эмес, ол коммунисттерле, баштамы парторганизацияларла јаантайын колбулу кижии.

Јарлу болгоны артык

(Вьетнам)

Бу јуукта Вьетнамнын Компартиязынын Төс Комитетдинин «Нян Зан» газединде Хайхын провинцияда бир јаан јамылу коммунисттин јастыра ижи, јаман кылыктары керегинде јарлалган статьяга бастыра ороондо јаан ајару эдилген.

Ол статья аайынча шүүлте түңей эмес, башка-башка болды. Көп нургуны коммунисттер ол статьяда башкараачы коммунисттин азыйгы ат-нерелү керектерине, бийик јамызына көрбөй, күүн-кайрал јок критикалаганын эмдиги өйдө партия өткүрип турган јангырта төзөшкө јарап турганы учун јарадып јөпсиндилер. Кезик коммунисттер озогызын өскөртип, эл-јоннын, партиянын јүрүмин ле ижин јангырта төзөп турганынын учурын јетире ондобой, газетте јарлалган статья башкараачы коммунистти, партиянын тоомјызын јабызадарына ууланган деп јабарлап баштадылар.

Анчада ла провинциядагы партийный комитеттин качызы, Вьетнамнын компартиязынын Төс Комитетинин болгон члени газетте јарлалган статья партиянын јүрүмине тың каршулу, андый учурал мынаң озо качан да болбогон деп атыйланып чыккан.

Вьетнамнын Компартиязынын Төс Комитеди «Нян Зян» газетте јарлалган статьяда критиканы ла анда айдылган

шүүлтелерди жаратты, жаңыртулар болуп турган өйдө жастыраларды көскө-башка коскорор, једикпес-тутакты жалтаныш јоктон темдектеер, бастыра неме јарлу болор учурлу деп, бойынын јөбинде айтты.

Статьяда айдылган керектерди шиндеп көрөрдө, ончозы чын болды. Бурулу улус кату каруузына тургузылган. Партиянын провинциядагы комитединин качызына ижинен барарга келишти.

Газетте жарлалган статьяла кожо Вьетнамда башкараачы ишчилерди жаңыртары башталды. КПВ-нин VI съезди ачылар алдында, анчада ла өткөн кийинде партия бойын партиянын уставын ла государствонун закондорын бузуп турган улустаң арчып баштаган. Көп тоолу башкараачы партийный, государственный ла хозяйственный иште улусты, ол тоодо јаан јамылу башкараачыларды солыган. Олордын ордына жаңы улус келген. Олор жаңыртулар эдер политиканы јарадып, јүрүмде бүдүрерине бастыра бойын беринип, жаңы эп-аргаларла иштеп турган коммунисттер. Кадрлар керектинде суракты КПВ-нин Төс Комитединин удабай өдөтөн пленумында шүүжерге белетенип турулар. Оныла колбой ороондо өдүп турган партийный јуундарда ла конференцияларда критика ла самокритика элбеди. Газеттерде ле журналдарда коммунисттердин ле ишкүчиле јаткандардын шүүлтелери көп жарлалат.

Кезик коммунисттер, башкараачы ишчилер орооннын јүрүминде эмдиги күч өйдө партиянын ла государствонун органдарынын ижин өткүрө јарлу эдерге јарабас, оны классый өштүлөр тузаланардан маат јок деп айдыжып турганы база көп учурайт. Је шак ла орооннын ла партиянын эмдиги јүрүминде једикпес-тутактар ла уур-күчтер демократияны элбедерин, јарлу болорын тыгыдарын керексип туру деп, КПВ-нин Төс Комитеди шүүп туру.

Демократияны элбеткени, критиканы ла самокритиканы элбеткени ороондо болуп турган керектерди албаты-калык биллип турары једикпес-тутактарды түрген јоголтоло, уур-күчтерди јенүлү өдүп чыгар арга берер деп, «Нян Зян» газет баштангы статьясында бичиди.

Кыскарта јартаганы

Чехословакиянын Коммунистический партиязы (КПЧ) 1921 јылда май айда төзөлгөн. Бүгүн КПЧ-де бир миллион 700 мун член ле кандидат. Башкараачы органы: Төс Коми-

теттин Президиумы, 12 члендү ле 7 членге кандидатту, 11 областной ло 120 районный комитет иштеп јат.

Венгриянын социалистический ишмекчи партиязы (ВСРП). Венгриянын компартиязы болуп 1918 јылда тӱзӱлгӱн. 850 мунг члендү. Тӱс Комитеттин Политбюрозында 11 кижии. Ороондо ВСРП-нин 19 обкомы иштейт.

Болгариянын компартиязы 1919 јылда май айда тӱзӱлгӱн. Бир миллионго шыдар члендү. Былтыр ороондо 27 округтын ордына 9 область боло берген. Эмди БКП-де 9 обком ло 300-ке шыдар общинный (районный) комитеттер иштеп туру.

Вьетнамнын Коммунистический партиязы (КПВ) 1930 јылда февраль айда тӱзӱлгӱн. КПВ-де бир миллион тогус јүс мунг член ле кандидат. Тӱс Комитеттин Политбюрозында 13 член ле членге бир кандидат. КПВ-нин тӱс газеди «Нян Зан» («Албаты»), теоретический ле политический журналы «Тангти конгшан» («Коммунизмнин журналы»).

Китайда реформалардын јаны ӱйи

КНР-дин закондор јӱптӱп чыгарар эн бийик органында — Албатынын чыгартылу улусынын Бастыракитайдагы јуунында (ВСНП-да) орооннын јурт хозјайствозында керектерге сүреен тынг критика болгон.

Китайда јангыртулар ла ӱскӱртүлер тогузынчы јыл ӱдүп туру. Бу ӱйдин туркунына орооннын бастыра јүрүминде сүреен јаан једимдер болгон. Андый да болзо, јетинчи тудулган ВСНП-нин быјыл май айда ӱткӱн баштапкы сессиязында башкарунын ижи керегинде докладты шүүжерде куучын айткан кӱп депутаттар Китайдын јурт хозјайствозын тӱзӱп башкаларында кӱп једикпес-тутактар бар болгонынан улам экономиканын ӱзүми јылбай турганын темдектедилер.

ВСНП-нин сессиязы ачылар алдында Китайдын газеттеринде аш-курсактын баалары бийиктеп, эт једишпей барганынан улам городтордо улустын јүрүми коомойтып турганы керегинде кӱп бичилген. Онон улам башкару аш-курсакты үлештирип турганына кату шинжү тургускан, этти карточкаларла садар эткен. Ристи база карточкаларла садып јат. Кыдат улустын јаантайын јиген курсагы — ристи государство рыноктогы баадан эки катап јабыс садып јат.

Ого үзеери промышленность јурт хозјайствого эткен продукциянын, темдектезе, бензиннин, удобрениелердин, техниканын баазы бийиктей бергени керегинде крестьяндардан комыдал тынгыган.

Китайдын кезик јерлеринде аштын түжүми тын жабызай берген. 1984 жылдан ала јурт хозјайствоны тос јерден башкараарында јастырадан улам көп аш өскүрүп турган райондордын крестьяндарына иштеерге сүреен күч боло бергенин Ляонин провинциядан депутат Ли Цзунь куучындады. Эн јаан јастыралар — государство јурт хозјайствого чыгымдарды асатканы, крестьяндар планга үзеери табыштырган аш учун ас төлөп турганы. Онон улам Кытайда биленин подряды ажыра төзөлгөн иш тын тутады. Ашты там ла көптөдө иштеп аларга, жаңы техника ла технология тузаланар, удобрениелер керек. Ого крестьяндардын акказы јетпей јат. Ненин учун дезе, планга үзеери табыштырган аш учун акчаны ас алып јат. Онын да учун калганчы үч жылда Кытайда аштын түжүми бийиктебеди.

«Јурт хозјайстводо государствонын политиказын өскөртпөгөнчө ишти јарандырып болбос» деп, сессияда Цзянсу провинциядан депутат У Жун айтты.

— Курсактын баалары бийиктеп турганында крестьяниндин бурузы јок. Баалар аш-курсакты эдерине чыгымдар ла рыноктын некелтелери аайынча тургузылып јат — деп, депутат Дин Вэнвинь айтты.

Хуюей провинциянын депутады Ци Линь жаңыртулар болуп турган тогус жылдын туркунына јурт хозјайстводо бар једимдерле мактаныш тынганын, ол ок өйдө Пекиндеги ле провинцияларда башкартуда јастыралар көптөгөн темдектеди.

Бүгүн Кытайдын јурт хозјайствозынын алдында жаңы јаан задачалар тура берди. Бүгүнгү күнде КНР-де бар кажы ла кийжиге јүк ле бир адыс кыра келижип јат. Мындый ас јерден алган түжүмле улусты курсакла, кийимле јеткилдеерге сүреен күч. Анайда сессияда Кытайдын Компартиязынын Тос Комитединин члени, Госсоветтин премьери Ли Пэн айтты.

Андый да болзо, задачаны бүдүрер керек. Бу амадула крестьяндарды продукцияны көптөдөрине јилбиркедерге болуп планга үзеери саткан аш ла өскөдө продукция учун төлөйтөнин бийиктедер, государствонын јурт хозјайствого чыгымдарын көптөдөр. Аш-курсактын баалары бийиктеген кемине келиштире ишмекчилерге, служащийлерге болуш акча берер керек деп, Ли Пэн айтты.

Анайда быыл 15 майдан ала Пекинде эттин, маала ажынын, јымыртканын ла сахардын баазы орто тооло 30—60 процентке бийиктеди. Ол ок өйдө ишмекчилердин ле служащийлердин ай сайын алып турган акча јалына 10

юань кожулды. Эмди баалар өскө городтордо ло провинцияларда көдүрилер. Баалар кажы ла јердинг бойынынг айалгазы аайынча бийиктеер.

Эмди Китайда јурт хозыјстводо крестьяндардын ижинде механизацияны тынгыдары, иштинг кемин элбедери, көп аш, эт, сүт бергедий јаан хозыјстволор төзөөри башталды. Јагыс ла биленинг подрядыла «јаан јол албас» деп Китайда айдыжат.

Китайдын күнчыгыжындагы јерлеринде јурт хозыјствого эн ле јакшызы — Цзянсу провинция. Мында јер түжүмдү, агын суулар көп, күйгек болбой јат. Је эн ле учурлузы — мында јуртаган улустын иштенкейи. Провинцияда кыралап турган беш миллион кыра јерде буудай, рис, жүзүн-башка сарју эдер культуралар өскүрип, байлык түжүм јуунадып турулар.

Провинцияда јуртап јаткан 62 миллион кижининг сегизен проценти — јурт јерлерде. Öткөн 1987 јылда Цзянсу провинцияда мында бар кажы ла кижии бажына 500 килограмм аш өскүреле, јуунадып алган. Торко эдер, чай, јиилектер ле фрукталар јуунадары көптөди. Куш өскүрери, балыктаары тыныды. Јурт хозыјствоны техникала јеткилдеери јанынаг провинция КНР-де баштапкы јерде.

Цзянсу провинцияда јурт хозыјствоны өскүрип турган ченемелди бастыра ороонго таркадып јат. Провинциянын јурт хозыјствозынын төзөгөзи — «өмөлөжөри ажыра төзөлгөн (коллективтинг) экономиказы» деп, КНР-динг јурт хозыјствозынын министри Хэ Кан айдат. Андый экономика ажыра јурт јерлерде бастыра иш, ол тоодо промпредприятиелер ижи төзөлгөн.

Провинциянын јурт хозыјствозын өскүрип турганында јаан једимдерле коштой једикпес-тутактар, кезик учуралдарда јастыралар база барын кыдат нөкөрлөр јажырбай айдып турулар. Бир канча анылу шылтактардан улам аш өскүрерине чыгымдар кажы ла јыл көптөп туру, а государственого садып турган баалар азыйгы јабыс бойы артып јат. Бир тонн буудайды өскүрип аларга 290 юань чыгымдалат. Государство 380 юань төлөп берет. Бир тонн буудайды государственого садала, 90 юань ару кирелте алгылайт. Ол крестьяниннин керексигенине сүреен ас, эн ле керектү чыгымдарына једишпес. Кезик јурттарда крестьяндар жагы техника садып алар аргазы јок. Онынг учун калганчы үч јылда аш өскүреринде иштеп турган улус астады. Олор көлдөрдө балык өскүрерге, талайда балыктаарга, мал өскүрерге күүнзегилейт.

Эмди јер ижинде 50 јаштан өрө улус артып туру. Олор јангыс ла бойынын билезин ашла јеткилдеерге кичеенип јадылар.

Онын учун провинциянын партийный комитеди јурт хозјайстводо аш өскүрерине ајаруны тынытты. Совет газеттердинг корреспонденттери быјыл май айда Цзянсу провинцияда бололо, анда айалгага аңылу ајару эттилер. Мында өскө кезик провинцияларга көрө, кажы ла кижии јангыс ла бойынын јилбүлерин кичеери, байыырга, јөөжө јөөргө амадаары билдпрбейт. Ишмекчилерле, крестьяндарла, башкараачы ишчилерле тушташканда, көп нургуны «социалистический экономика», «государствонун планы», «эл-јоннын текши јилбүлерин» керегинде куучын болот.

Јурттарда јүзүн-башка предприятиелер ачары јанынан Цзянсу — провинциялардын ортодо баштапкы јерде. 1986 јылда јурттарда андый предприятиелерде 46 миллиард юаньнын промышленный продукциязы эдилген, ол 1985 јылда эдилгенинен 20 процентке көп. Јурттардагы предприятиелердинг эдип турган продукциязы јер ижинен, мал өскүргенинен, балыктаганынан, садтан алган бастыра продукциядан баазыла чик јок көп.

Шал ла бу провинцияда јебрен өйлөрдөң ала эр улус јер ижинде иштеген, мал кичееп өскүрген, балыктаган болзо, үй улус айлында бөс согор станокто торко, сатин, сыйса бөстөр эткендер. Он бежинчи чакта Цзянсуда мундар метр торконы күнүн ле эделе, императордын өргөөзи јаар аткарып туратан.

Албатынын јангы турган согында мында көп немелер өскөлөнгөн. Эмди провинцияда бар 120 мун јүзүн-башка продукция эдип турган предприятиелерде 9 миллион ишмекчилер ле служащийлер иштенип турулар. Бастыра эдилип турган продукциянын 23 проценти јүзүн-башка бөстөр. Велосипедтер, бөстөр, көктүлү кийим ле јурт јердеги предприятиелерде эдилген өскө дө јүзүн-башка товарлар бастыра ороонго таркайт, кезиги өскө ороондор јаар аткарылат.

Цзянсу провинцияда јаан городтордо уур индустрия тынгыган. Чаньчжоу городто эдилип турган моторлор јангыс ла КНР-де эмес, телекейдинг көп ороондорында јарлу. Чаньчжоу ла Уси городтордо дизельмоторлу кол тракторлорды телекейдинг 64 орооны садып алат.

Цзянсу провинцияда нефтехимия, электрон промышленность тын өскөн.

КНР-динг эн ле бай дегедий бу провинциязында жаңыртулар ла өскөртүлөр болуп турган тогус жылдын туркунына жаан једимдерге једип алганы өскө керектерден, улустын жүрүми јарана бергенинен көрүнөт. Је КНР-динг бу провинциязынын экономиказынын өзүминде уур-күчтер ас эмес. Эн ле жаан једикпес — электроэнергия, одырап немелер једишпей турганы. Одыру бастыра КНР-де једишпей јат. Онон улам көп предприятиелер бастыра бойынын күчиле иштеп болбой јадылар. Ишмекчилердин, инженерно-технический ишчилердин ишјалы эдилген продукциянын кеминен ле чындыйынан камаанду учун олоордын јадын-јүрүми коомойтойт.

Јаан тутактардын бирүзи — ишмекчилердин ле служащийлердин технический белетелген кеми јабыс болгоны. Темдектезе, промышленностьын ла јурт хозјайствонын продукциязын эдип чыгарып турганыла, улустын тоозынын көбиле Китайда эн жаан јирме оордтын бирүзи болгон Чаньчжоуда бийик ле аңылу орто үредүлү улустын тоозы жүк 15 мун кижи. Ол оордто промышленный предприятиелерде ишчилердин жүк ле 8 проценти. Олоордын көп нургуны инженерлердин ле техниктердин ижине көчүргөн бичикчи ишмекчилер.

Государствонын планын бүдүргөн, эдилген продукциянын бааларын чокомдаган, государство, өскө предприятиелер ле колбулар аайынча молјуларды бүдүргөн тужында предприятие производство өскө керектерди бойы башбилини башкарат. Андый да болзо, предприятие, онын директоры көп керектерде төс јердеги башкарудан камаанду деп комыдал көп. Эмди жаңыртулар болуп турган өйдө директор производство көп керектерди бойы башкарап эдер керек дежет.

Китайдын экономиказында жаңыртулар элбеп теренжигениле коштой үүр-күчтер ле једикпес-тутактар көптөп туру. Олоорды түргөн ле билгир јоголтпогончо производствоны тыңыдып, экономиканы ичкери өскүрип барары јенгил эмес деп кыдат коммунисттер айдыжат. КНР-де орооннын экономиказын кезем өнжидип тыңыдар үзеери акча-јөөжө табарга өскө ороондордын капиталына «эжиктерди ачар» политика јарлалган. Ол политика тузалузын да, каршузын да көргүсти. Је «Кандый да болотон болзо, бис сергелен болорыс, социализмнин јараттарын капитал ыра јирипе бербезис» деп, КНР-де кычыру эдилген.

Н. Тодошев.

США-НЫҢ ЭКОНОМИКАЗЫНДАГЫ ЈАРАШПАСТАР

Јети жыл мынан озо США-да јанга келген Рейганның башкарузының алдында эки төс задача — экономикада бийик кемдү өзүмди кубултпай тудары ла баалардың жабызап јайрадыларын ол кеминде арттылары турган.

Башкаруның планы аайынча болзо, США-ның валовой экономиканың продукталар (ВНП) алар өзүмннің кеми жылына 4—5 проценттен кыйышпас учурлу. Не-неменнң баазын жабызадар кемин 1981 жылда 11,1 процент болгонынан 1986 жылда 4,2 процентке астадары темдектелген.

Экономиканың өзүми јанынан администрацияның өткүрип турган политиказы ээчий бийиктедериннң өйине (ол США-да 1983 ј. башталган) келижип турган. Андый политиканың эн тың төс учуры ол экономиканы тазылынаң ала кубултары научно-технический өзүмннң некелтелерине келишкедий эдиң, капиталовложениелерди озочыл бөлүктерге ууландырып турганында болгон.

Је мындый политика тургузылган амадуга јетти деп айдатаны алаңзулу. 1984 жылда удурум өйгө өзүм ВНП-ны јүк ле 6,6 процентке бийиктеткен, а 1986 жылда дезе оның кеми 2,8 процентке жабызай берген. Андый арлык-берлик США-ның экономиказының турумкай өзүмин эмес, калыткышту, удурум өйгө једимдерин көргүзет.

Је баалардың өзүп турганының тебүзи мынаң чек башка. Бу јанынан башкаруның темдектеп алганынан көргүзүлер чик-јок бийик болды. Мынын шылтактары бир јанынан кижиден камааны јок болот, экинчизинде дезе, башкаруның ууландырган иштеринен камаанду болот. Темдектезе, телекейлик садуда нефтьтин ле оноң эткен продукталардың айалгазы кубулганы јаан салтарлу болгон. Олордың баазы кезем жабызаганы США-ның экономиказына билдирлү салтарын јетиргени јарт. Мында калыткышту өзүмннң аңылу башкалары, темдектезе, кызаланнның кийниндеги баштапкы јылдарда иштеер ийде-күчтерди толо тузаланбаганы ла ишјоктордың тоозы сүрекей бийик болгоны база да

јаан учур алынган. Качан телекей үстиндеги садып алар некелте элбей берерде, эн јаан бизнес (капитал бийлеген ээлер) тын ийде-күчтерди тузаланар, анайда ок иштеер ума јок көп улусты бойлорына јарамыкту астамга келиштире тартып алар аргалу боло берген. Мында анайда ок Рейган-нын президенттин јерине отурган баштапкы өйлөринде доллардын баазы бийик болгонына база ајарыыр керек. Онон улам США-га 1986 жылда кийдире тартып турган товарлардын (импорттын) баазы 1980 жылдагызынан 4,6 процентке јабыс болгон.

Өткүрип турган политиканын тузадын чын-чике билип аларга (өзүмнинг тебүзин, баалардын кемин ле о. ө). чыгарган чыгымды ла адакы учын, бүгүнгү керектерди ле узак өйдө болотонун түндештирип көрөр керек. Тургузылган амадуларды бүдүрерине ууландырылган кажы ла алтам ууркүчке учурап, США-нын экономиказынын јайрадыларын там тыгыдып турган. «Рейганомиканын» салтары 80-чи жылдардын учында да, 90-чы да жылдарда билдирип турар.

Эн ле озо башкарунын экономический ууламјызы федеральный бюджетте узак өйгө кызаланг болорына экелген. Республиканецтер ол кызалангды 1984 жылда јоголтор (кирелте ле чыгымды түндештирер) деп молјонгон. Је кызаланг там ла тыгып, өзүп чыккан. Анайдарда, президент Рейган-нын экономический консультанттарынын Соедининг председатели болгон кижѝ бу јанынан јартамал эдиі тура, јан-дар федераттын бюджетке једикпести 1986 жылда, 1985 жылга көрө, 40 млрд. долларга астадарын темдектеп јат деп айткан.

Је кызаланг дезе там ла тыгып, кирелте ле чыгым ортодо келишпестер 1986 ј. 220,7 млрд. долларга јеткен.

Бюджеттеги кызалангнын төс шылтагы Американын јуу-јепселге аайы-бажы јок чыгым чыгарып турганы. Је керек јангыс ла онызында эмес. Рейганнын башкарузы военно-промышленный биригүнин алдына алган молјуларын бүдү-рип тура, ол ок өйдө өскө государственный чыгымдарды (анчада ла социальный јеткилдешти) айдары јок тапчыла-дып койгон. Мынанг улам 1986 жылдагы федеральный чы-гымдар темдектелгенинен 4 процентке јабыс болгон. Је ол ок өйдө администрация федеральный бюджетке кирер деп са-кып турган акча-јөөжөнин јүк ле эки үлүзин (66 процент) алган.

Башкарунын сакыбаган мындыј келишпестер «рейгано-миканын» көп тоолу једикпес-тутактарын иле-јартына чыгар-

ды. 1981—1987 јј. Рейганның калан аайынча реформазынан улам јетире алынбаган кирелтениң кеми 300 млрд. долларга шыдар болгон. Айла оның капиталовложениге јетирген јөмөлтөзи де Американың политиктеринин иженгенинен чик-јок уйан болгон. Мыныла коштой ишјоктордын тоозы темдектелгенинен чик-јок көптөп, олардон алатан калан јуулбай калган.

Федеральный бюджетте узак өйгө јоголбой турган једикпес-тутактар бир канча бүдүмдү болды.

Элден ле озо ол элбедилген воспроизводствонун акча-јөөжө тзөлгөзин кыйалта јоктон јайрадып јат. Башкару бюджеттеги једикпести туй бектеерге акча-јөөжө төлүлөп, капиталдын рынокторын, чындап та, чек ээн арттырып јат. Производсто астам јуугадый керекке баратан кредит акча-јөөжө јоголып калат. «Рейганомикала» колбой бюджетте табылган једикпес-тутак США-нын экономический өзүм-нин буудактап турган механизминин баш коштончыларынын бирүзи болуп јат, оның салтары 90-чы жылдарда да билдирлү болор.

Экинчизинде, үзүги јок федеральный једикпестер государствонун төлүзи калыткышту өзүп турар айалгага экелген. 1987 жылда оның кеми 2 трлн. долларга јеткен, бу дезе башкаруның темдектегенинен чик-јок көп болды. Бу тоо сүрекеј јаан, государственнй төлү США-нын экономика-зында 90-чы жылдарга артып јаткан уур-күч керек болор.

Рейганның башкарузының экономикадагы политиказы јаңыс та ичбойында эмес, је анайда ок тышјанында айалганы уурлатты. Ороон ичинде инфляцияның кемин јабызаткан бийик баалу доллар өскө ороондорго садылып јаткан товарлардын баазын база өрөлөдө ийде салган.

1981—1985 јј. экспортко аткарган товарлардын баазы орто тооло 9 процентке өзүп, капиталдын рыногында США-нын фирмаларының маргыжар аргаларын уйдаадып, садула төлү төлөөр балансты коомойтыткан.

Ого үзеери башкару өскө ороондордон келип турган капиталга јайым јол берип, керекти там уурлаткан. Оның шылтузында тоолу жылдардын туркунына өскө ороондордын корпорациялары ла банктары США-нын государственнй төлүлеринин тос јерине отурып, оның акказын саай берерде. Рейганның башкарузы Күнбадыш ороондор ортодо эн јаан төлүлердин бирүзи боло берген. Јаңыс ла 1983—1987 жылдарда Американың төлүлери үч катаптан ажыра өзүп, 263 млрд. долларга јеткен.

Көрүп турар болгожын, азыйда экономический өзүмди јилбиркедерине ле баалар јабызадарына ууландыра амаду-ла администрациянынгу тuzаланып баштаган механизмдери ойто удурa өзүмди буудактаар аршамыктар боло берген.

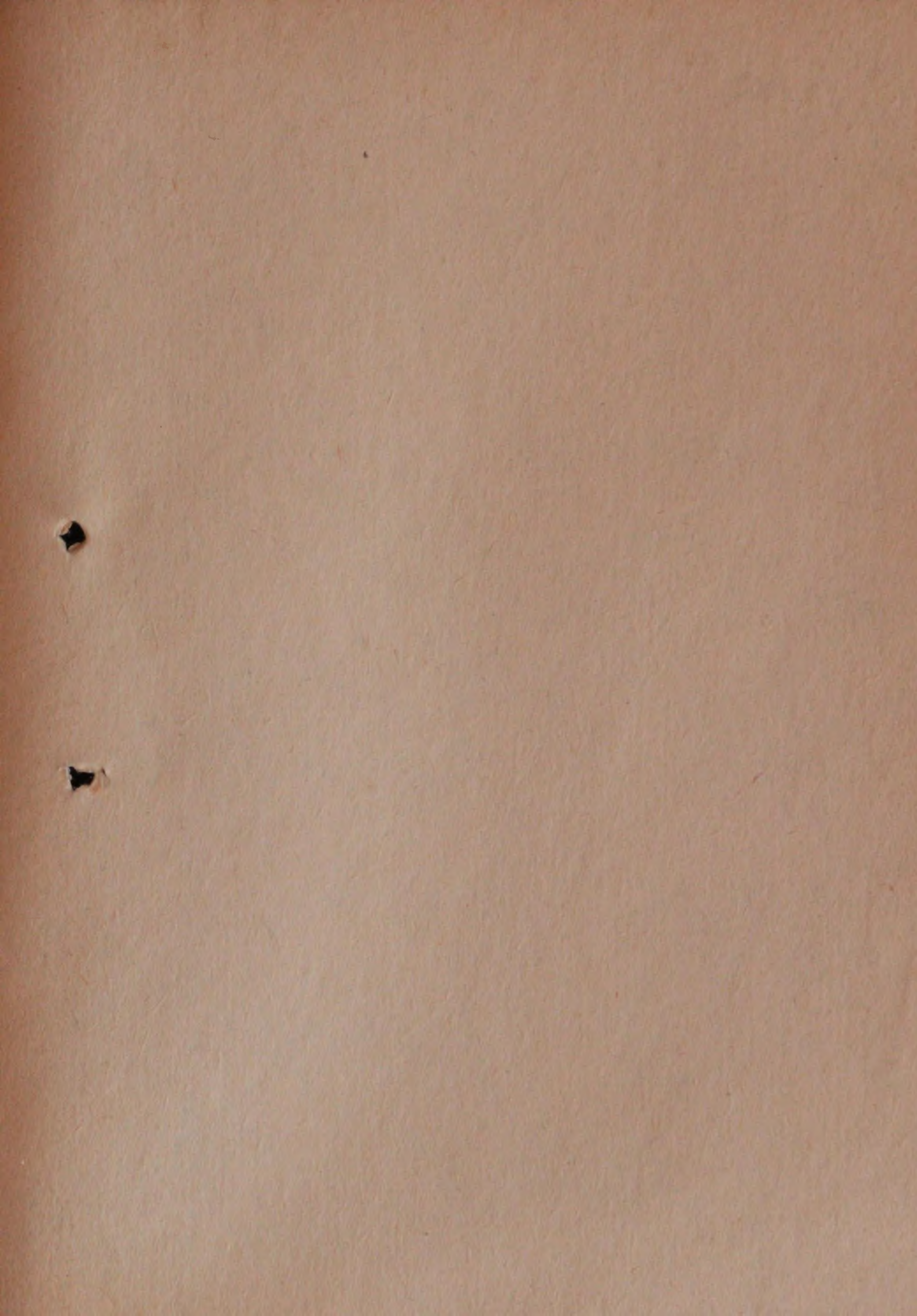
«Рейганомика» социальный да керектерди уурладып ийген. 1981 жылдан ала Рейганнынгу налог аайынча законнынгу тuzаланып баштаганы монополийлердингу ле бай американдардынгу кирелтелерин там тынгыткан. «Орто класс» дейтендердингу кирелтелери астай берген. Јокту американдардынгу калан төлөөри 27,7 процентке бийиктеп чыккан.

1984 жылда президент тудар выборлор өткөн согында администрация социальный бөлүктерге ажару эдери јанынан кылык-јанын сүрекей јарт көргүзип ийген. Анчада ла профсоюзтарды кыйыктаар күүн-табы тынгыган. Конгресс ажыра калан саларынынгу закондорынынгу проеги өткүрилген. Төмөндөй турган јондорго калан салары там ла бийиктеп, бай американдар ла корпорациялар каландардан чек јайымдалган.

«Рейганомиканынгу» социально-экономический төс учуры бу јуукта эл-јонго берген сурактардынгу карууларынангу јарталды. Онон көргөндө, президент Рейганнынгу тоомјызы эмди де бийик кеминде турган болзо, је јүзүн-башка бөлүктерге бириккен американдардынгу башкарунынгу экономикадагы политиказына көрүм-шүүлтези база башка-башка болды. 1987 жылдынгу учында өткүрилген сурактар ла каруулар аайынча США-да улусты ишле јеткилдеери јанынангу администрациянынгу политиказын 42 процент эл-јон јарадат (57 проценти јаратпайт). Бу орто тоолордынгу ары јанында башкарунынгу политиказын јарадып турган бай американдардынгу 50 проценти, јаратпай турган јоктулардынгу — 57, кара өндүлөрдингу 81 проценти тургулап јат.

США-да јаңыдангу тудулатан башкару Рейганнынгу узак жылдарга улалып келген экономический политиказынангу камаанду болор доп айткадый арга бар. Јаңы башкару экономикада јаңы јолды саларын баштаза да, США-да 80-чи жылдарда јуулган бускалангардан ла кызалангардангу бачым айрылып чыккадый арга табылбас болгодый. Рейган ла онынгу башкарузынынгу экономикада өткүрген политиказы США-нынгу 90-чы жылдардагы өзүмине јаан ис арттырар.

Д. Сортыяков,
КПСС-тингу обкомынынгу лекторы

5 акча